KWALITEITSKOMPASSEN

Een richtinggevend instrument om de kwaliteit van zorg continu te verbeteren

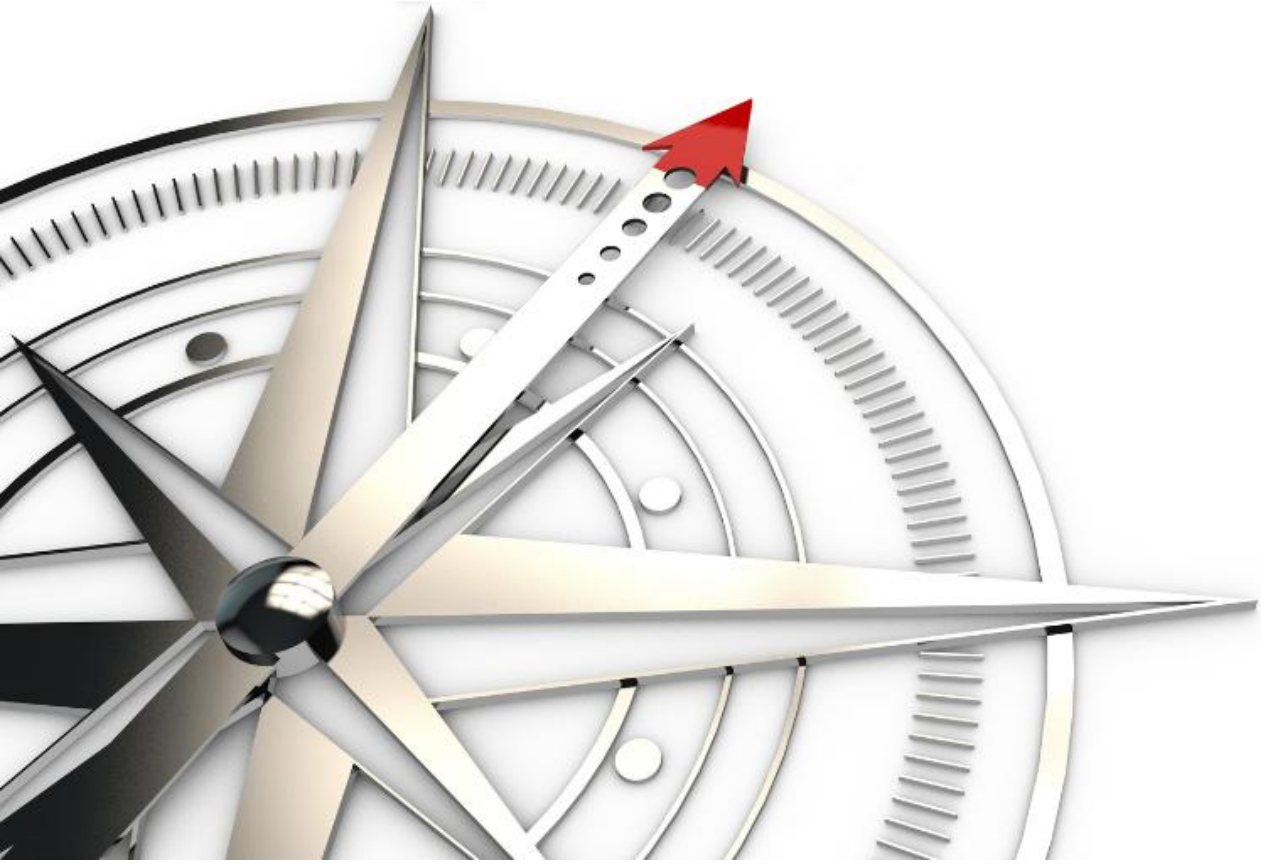

Samenvatting van een onderzoek naar

Kwaliteitskompassen in de Nederlandse zorg

Opsteller: Robert Hoogland

Kwaliteitskompassen in de Nederlandse Zorg

Een kwaliteitskompas is een ontwikkeld concept voor kwaliteitsbeleid in verschillende zorgdomeinen. Het vervangt vaak eerdere kwaliteitskaders en dient als een richtinggevend instrument om de kwaliteit van zorg continu te verbeteren. We geven kort de verschillende bestaande kwaliteitskompassen aan.

Er is uitgebreidere documentatie rondom de status van de genoemde kwaliteitskompassen, de kernprincipes of bouwstenen, de opstellers, de toepassing in de praktijk (verplicht of vrijwillig, instrumenteel of richtinggevend) en de relatie met andere kwaliteitsinstrumenten zoals kwaliteitskaders, PREM's en inspectienormen.

We beginnen met een samenvatting…

Kwaliteitskompassen markeren een verschuiving in kwaliteitsbeleid: van **statische kaders naar dynamische leerinstrumenten** die de **mens centraal stellen** (cliënt én zorgverlener). Ze sluiten aan bij andere kwaliteitsinitiatieven (kwaliteitskaders, PREMs, toezichtsnormen), maar proberen tegelijkertijd de focus te verleggen naar wat in de dagelijkse praktijk het verschil maakt voor kwaliteit van leven en zorg. Kwaliteitskompassen dienen in de Nederlandse zorg als moderne waliteitsinstrumenten die **meer ruimte voor dialoog en maatwerk bieden** dan de oude kwaliteitskaders.

De eerste ervaringen wijzen er tevens op dat ze **meer houvast en inspiratie bieden dan de oude kaders**, maar dat succesvolle implementatie vraagt om voortdurende aandacht, opleiding en cultuurverandering binnen organisaties. De komende jaren zal moeten blijken welke impact deze kompassen hebben op objectieve uitkomsten (zoals cliënttevredenheid, veiligheid, gezondheid) en of ze voldoende houvast bieden voor alle betrokkenen.

Kritische noten komen bijvoorbeeld van de Patiëntenfederatie die waarschuwt dat een kompas ook concreet genoeg moet zijn om voor cliënten écht houvast te bieden. Desalniettemin lijken kwaliteitskompassen nu een integraal onderdeel van het Nederlandse zorgkwaliteitsbeleid te zijn, met als uiteindelijk doel: **betere kwaliteit van bestaan voor cliënten, en een blijvende cultuur van leren en verbeteren in de zorg.**

In de gehandicaptenzorg en ouderenzorg/wijkverpleging zijn dergelijke kompassen officieel ingevoerd en geregistreerd, met duidelijke bouwstenen die de kern vormen van goede zorg (persoonsgerichtheid, lerend vermogen, netwerkbetrokkenheid, etc.).

De toepassing **is sectorbreed verplicht in de zin van "veldstandaard"** en heeft impact op het dagelijkse handelen van zorgverleners en beïnvloedt de verwachtingen van cliënten positief. Inspectie en financiers hebben hun toezicht en meetinstrumenten in lijn gebracht met deze kompassen, bijvoorbeeld via aangepaste toetsingskaders en nieuwe cliëntervaringsvragenlijsten.

Dan de kwaliteitskompassen kort samengevat per sector:

1. Gehandicaptenzorg

In de gehandicaptenzorg bestaat een officieel kwaliteitskompas. Het Kwaliteitskompas Gehandicaptenzorg 2023–2028 is per 1 januari 2023 van kracht en vervangt het eerdere Kwaliteitskader Gehandicaptenzorg 2017–2022. Het kompas is als landelijke kwaliteitsstandaard opgenomen in het openbaar Register van het Zorginstituut Nederland (ingeschreven op 13 september 2022). Hiermee geldt het als de breed gedragen sectorstandaard voor goede gehandicaptenzorg.

Toepassing in de praktijk

Het kompas biedt handvatten voor voortdurende verbetering, leren en reflecteren op alle niveaus (van uitvoerend team tot bestuur). Het is bewust minder instrumenteel dan voorheen – er zijn weinig harde indicatoren voorgeschreven – en meer lerend en reflectief van aard. Zorgverleners en teams gebruiken het kompas om te beoordelen of ze daadwerkelijk persoonsgerichte zorg leveren en wat er verbeterd kan worden. Leidinggevenden gebruiken het om voorwaarden te scheppen voor kwaliteit (bijvoorbeeld voldoende geschoold personeel, reflectie stimuleren). Externe verantwoording gebeurt via het tweejaarlijkse kwaliteitsbeeld, wat organisaties ruimte geeft om in eigen woorden en met eigen gekozen indicatoren hun kwaliteit te beschrijven.

2. Ouderenzorg (Verpleeghuiszorg)

Bestaan en status: In de ouderenzorg – met name de verpleeghuiszorg – is in 2024 een nieuw kwaliteitskompas ingevoerd als opvolger van het vorige kwaliteitskader. Het betreft het Generiek kompas “Samen werken aan kwaliteit van bestaan”, dat per 1 juli 2024 officieel is opgenomen in het Register van Zorginstituut Nederland.

Het vervangt expliciet het Kwaliteitskader Verpleeghuiszorg (en ook het Kwaliteitskader Wlz-zorg thuis) – deze eerdere kaders zijn sinds juli 2024 komen te vervallen. Hiermee is er nu één overkoepelend kompas voor kwaliteit in de ouderenzorg, wat uniek is omdat voorheen aparte kaders voor verschillende settings golden.

Toepassing in de praktijk

Het Generiek Kompas voor de ouderenzorg is richtinggevend en minder normerend dan de voorgaande kwaliteitskaders. In de praktijk betekent dit dat zorgorganisaties nu de ruimte én de verantwoordelijkheid hebben om zelf invulling te geven aan kwaliteit, binnen de kaders van het kompas. Er worden niet langer zeer gedetailleerde landelijke normen of indicatoren opgelegd, maar in plaats daarvan beschrijft het kompas de beweging en visie die men moet volgen. Het hoe die kwaliteit bereikt wordt, mogen organisaties zelf bepalen – passend bij hun lokale context en populatie.

3. Wijkverpleging

Bestaan en status: De wijkverpleging (extramurale verpleging en verzorging) valt sinds 2024 ook onder het hierboven genoemde Generiek kompas "Samen werken aan kwaliteit van bestaan". Voorheen had de wijkverpleging een eigen Kwaliteitskader Wijkverpleging (geïntroduceerd rond 2018). Dit oude kader is per 1 juli 2024 vervallen en opgevolgd door het Generiek Kompas. Daarmee is er niet een apart "kwaliteitskompas wijkverpleging"; de principes voor de wijkverpleging zijn integraal onderdeel van hetzelfde kompas dat ook voor verpleeghuiszorg geldt. Het generieke kwaliteitskompas is geregistreerd als kwaliteitsstandaard Langdurige Zorg en bestrijkt expliciet de zorg thuis en in de wijk.

Toepassing in de praktijk

Vanaf 2025 zal de wijkverpleging overstappen op de nieuwe gezamenlijke cliëntervaringsvragenlijst en nieuwe verslagleggingsvorm (kwaliteitsbeeld). De wijkverpleging kende voorheen al verplichtingen om kwaliteit te meten en verbeteren onder het oude kader, bijvoorbeeld via indicatoren. Deze verplichtingen worden voortgezet maar nu binnen de flexibelere opzet van het kompas. Wijkverpleegkundigen krijgen meer ruimte om professionaliteit in te vullen: het kompas is minder checklijst-gedreven dan het vorige kader. Echter, zorgverzekeraars blijven via inkoop controleren of organisaties aan de kwaliteitsverplichtingen voldoen. De NZa en zorgverzekeraars koppelen bijvoorbeeld (vooralsnog) geen financiële prikkels direct aan kompas-scores, maar kunnen wel minimale eisen stellen, zoals dat een kwaliteitsbeeld tijdig wordt aangeleverd en cliëntervaringen worden gemeten.

4. **Geestelijke gezondheidszorg (GGZ)**

Bestaan en status: In de geestelijke gezondheidszorg is er (vooralsnog) geen algemeen kwaliteitskompas dat vergelijkbaar is met de bovenstaande sectoren. Er bestaat dus niet een "Kwaliteitskompas GGZ" dat als overkoepelend kader alle ggz-instellingen richting geeft – in tegenstelling tot de langdurige zorg is de ggz-sector meer gefragmenteerd qua kwaliteitsinstrumenten.

Toepassing in de praktijk

In de praktijk van de ggz is het kwaliteitsbeleid versnipperder geregeld. Langdurige ggz-instellingen (zoals RIBW's, beschermd wonen, ggz-verpleeghuizen) zullen het nieuwe kwaliteitskader woonzorg toepassen als hun referentie. Omdat dit kader in het Register staat, is het voor Wlz-gefinancierde ggz-aanbieders formeel richtinggevend en zal de inspectie hier ook op toetsen. Zo zullen RIBW's ook een tweejaarlijks kwaliteitsverslag gaan maken conform de eisen van het kader. Het kader zelf is niet zeer instrumenteel: het bevat geen harde indicatorenset, wat aangeeft dat ook hier een beweging is naar meer lerend verbeteren in plaats van afvinken.

5. **Jeugdzorg (Jeugdhulp)**

Bestaan en status: In de jeugdzorg is er geen door het Zorginstituut vastgesteld kwaliteitskader of -kompas dat voor alle jeugdhulp geldt; kwaliteitsborging in de jeugdsector verloopt via andere kanalen (Jeugdwet, gemeenten, certificering van instellingen). Toch is recent een Kwaliteitskompas Kleinschaligheid in de Jeugdhulp 2025–2030 ontwikkeld als veldinitiatief. Dit kwaliteitskompas is een landelijke afspraak over wat goede kleinschalige jeugdhulp met verblijf inhoudt. Het is geen wettelijk kader.

Toepassing in de praktijk

Het kwaliteitskompas kleinschaligheid wordt in de jeugdhulp gebruikt als richtinggevend kader door alle organisaties die kleinschalige woonvormen voor jeugd bieden. Hoewel het geen formele wet of eis is, onderschrijven veel jeugdhulpaanbieders en gemeenten het principe dat dit “de lat” is voor kwaliteit. In praktijk gebruiken professionals het kompas als spiegel: begeleiders kunnen de bouwstenen nalopen met vragen als “Bieden we voldoende huiselijkheid en veiligheid? Krijgt elke jongere passend onderwijs? Hebben we genoeg vaste medewerkers voor stabiliteit?”. In teamverband worden de bouwstenen besproken om verbeterpunten te vinden.